

A PAGE OF DOBROGEA HISTORY. THE MEMOIRS OF MAYOR GEORGE P. GHEORGHIU

Claudiu Cotan

Assoc. Prof., PhD., „Ovidius” din Constanța

Abstract: Acquiring Dobrogea following the Treaty of Berlin in 1878, was not only recognizing the independence of the Romanian state, but also the role that it had already drawn in South-East Europe. Caring for the new territory made to increase the number of Romanians settled here permanently. Facilities offered by the Romanian authorities have determined some of the Balkan Romanians to settle permanently in Romania. Faithful people with strong Christian morals, Vlachs settled in Dobrogea confidently and after the year 1914 in the Quadrilateral, where they enjoyed some special rights. The Romanian state continued after the First World War to deal with the fate of Romanians spread over the states south of the Danube. Unfortunately, with all Romanian political agreements concluded with these countries, the assimilation policy that they took did not end. Without rights and without being able to keep their language and faith in church and school, many Romanians passed north of the Danube or spread through Europe. And today we find a minority in the southern Danube that fights to keep their identity in the face of political authorities which do not recognize their existence.

Keywords: Dobrogea, the Romanian State, the Southern Danube, minority, language

Războiul ruso-româno-turc din anii 1877-1878 a schimbat situația politică din sud-estul Europei, unde popoarele luptau pentru independență și înlăturarea controlului exercitat de Imperiul otoman. Din timpul acestui război, o mare parte din populația turcă a părăsit Dobrogea, ajunsă teatru al confruntărilor militare. După Congresul de la Berlin, România a dobândit Dobrogea, iar Consiliul de Miniștri de la București a stabilit o comisie pentru preluarea administrației în noul teritoriu¹. Dobrogea a devenit astfel subiectul unor dispute politice româno-bulgare². În dorința instaurării unui climat de pace și armonie, autoritățile românești au oferit minorităților locale drepturile necesare pentru a-și păstra identitatea, tradițiile culturale și religia.

După unirea Dobrogei cu România, mitropolitul primat Calinic Miculescu a cerut binecuvântarea patriarhului ecumenic Ioachim al III-lea pentru unirea canonică a populației ortodoxe din acest teritoriu cu Mitropolia Ungrovlahiei. Într-o scrisoare din mai 1880, mitropolitul Calinic mulțumea patriarhului pentru recunoașterea jurisdicției Bisericii Ortodoxe Române asupra Dobrogei, precizând că bulgarii dobrogeni deveneau credincioși ai Mitropoliei de la București³. Situația în care se găseau bisericile ortodoxe din Dobrogea impunea ajutorul statului roman⁴. Chiar autoritățile administrative românești se interesau de problemele clerului dobrogean.

Războaiele balcanice au adus schibări politice, sociale și economice importante⁵. Tratatul de pace de la București din 1913 a hotărât ca Bulgaria să cedeze României un teritoriu de aproximativ 7.700 de km² cu o populație estimată de statisticile bulgare din anul 1913 la 282.207 de locuitori.

¹ Nicolae Ciachir, „Contribuții la istoria Dobrogei”, extras din *Revista Arhivelor*, anul V, nr. 1, 1962, București, p.171.

² Jeko Popov, „Le problème de Dobrudza dans les rapports politiques entre la Bulgarie et la Roumanie (1879-1902)”, în *Bulgarian Historical Review*, nr. 4, Sofia, 1994, p. 33.

³ Gheorghe Vasilescu, „Mitropolitul primat Calinic Miculescu și recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române”, în *Autocefalia libertate și demnitate*, Edit. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2010, p. 338.

⁴ G. Ilinoiu, „Culte din Dobrogea”, în *Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească, 1878-1928*, Edit. Cultura Națională, București, 1928, pp. 612-630.

⁵ George Ungureanu, *Problema Cadrilaterului în contextul relațiilor româno-bulgare (1919-1940)*, teză de doctorat, București, 2008, p. 43.

Cadrilaterul a intrat în componența României, iar organizarea noii provincii s-a făcut după modelul administrativ din Dobrogea Veche. Autoritățile românești s-au lovit curând de o serie de dificultăți în ceea ce privește controlul noului teritoriu în care populația bulgară ostilă era numeroasă. Legislația românească adoptată în 1915 a oferit o nouă organizare teritorială regiunii care conferea largi atribuții prefectilor, inclusiv dreptul de a numi primarii comunelor. Opoziția bulgarilor față de administrația românească s-a concretizat prin organizarea unor societăți culturale, care sub masca apărării drepturilor bulgarilor, au introdus un adevărat terorism în regiune⁶. În timpul Primului Război Mondial trupele germane-bulgare au ocupat Dobrogea și au impus o administrație dură⁷. În urma victoriei Antantei, România a redobândit Dobrogea și a păstrat Cadrilaterul până în 1940.

Memoriile primarului George P. Gheorghiu

„În anul 1878, după Războiul Neatârării și curând după anexarea Dobrogei, tatăl meu Petru Gheorghiu și cu frații lui Lazăr și Tache au plecat din Macedonia, comuna Târnova de lângă Bitolia (Monastir), aflată pe atunci sub dominație turcă, din cauza persecuțiilor turcești după spusele lor. Doreau să se stabilească în patria mamă, cu atât mai mult cu cât se hotărâse de către statul român să colonizeze Dobrogea cu români.

Astfel, tatăl meu și cu frații lui Lazăr și Tache au venit în țară și s-au stabilit provizoriu în orașul Constanța, pe atunci denumită „Kiustenge” denumire ce a dăinuit până în anul 1884, când apare sub numele românesc de Constanța. Orașul număra pe atunci circa 10.000 de locuitori compuși din turci, tătari, greci, bulgari, armeni și câteva familii de evrei spanioli, ca frații Ierosalmi, comercianți frunțași și care purtau încă fesul turcesc pe la anul 1890 când am venit eu în Dobrogea. Mai era și marele exportator Bohor Seni care era în asociație cu marele exportator grec Logaride, și alții.

În anul stabilirii mele în Constanța, prefectul județului, primul numit după anexarea Dobrogei a fost Remus Opreanu. Acesta a făcut o chemare către toți românii aflați pe atunci în Constanța și s-au prezentat un număr de șapte români, căci în primul moment atâți au descălecat de bună voie fără a fi intervenit statul. Acei șapte români erau tatăl meu cu cei doi frați ai lui Lazăr și Tache, încă doi macedoneni Gheorghe Țârlea și Mihale Pelicudai, ambii din comuna Nevesta din Macedonia și doi mocani refugiați din Basarabia cu oile împrejurul Constanței, unul din ei paremi-se că era Nicolae Barzan, mai târziu împrumutat și stabilit la Pazarlia (azi Târgușorul), bun prieten cu tatăl meu.

Tatăl meu și frații lui până la împrumutările din anul 1883-1884 s-au ocupat cu construcția de drumuri și clădiri.... Făcându-se împrumutările în anul 1883, tatăl meu cu frații lui au fost împrumutați în satul Canara cu mai multe loturi, totalizând 90 de hectare de teren arabil. Tatăl meu, Petru Gheorghiu a primit un lot mare de 30 hectare, iar Lazăr, Tache, Santa, Maria, Anastasia, mama mea și eu, George cu câte 10 hectare (lot mic), cu prețul de 90 de lei un hectar, plătit în 30 rate, adică 30 de ani a câte 3 lei rata pe an de hectar sau 30 lei lotul de 10 hectare pe an. Totuși, deși prețul era minim, adică așa de mic, au fost mulți care n-au putut plăti ratele după lege, față de care se obligaseră. Cine nu plătea două rate consecutive i se lua pământul, așa că mulți au fost deposedați și mai cu seamă tătarii, care nu prea cunoșteau legea și asta numai din cauza unor perceptori de rea credință....

După stabilirea în satul Canara, unde acum aveam proprietăți, tatăl meu a fost primul român ce s-a stabilit cu frații lui Lazăr și Tache în acest sat și a fost numit primar în anul 1883 și a continuat să funcționeze în această calitate mai mulți ani, în mai multe rânduri. În anii 1884-1886 s-au făcut colonizări în masă a românilor din județele Brăila și Râmnicu Sărat în satul Canara. La sosirea lor pe aceste meleaguri drumurile erau de pământ, șosea nefiind nicăieri. Prima șosea națională Constanța-Tulcea s-a lucrat în anii 1882 și s-a terminat în 1885.

⁶ George Ungureanu, *Problema Cadrilaterului în contextul relațiilor româno-bulgare (1919-1940)*, p. 47.

⁷ Nicolin Ursu, „Divergențele germano-bulgare în chestiunea regimului de ocupație în Dobrogea (1916-1918)”, în *Anuarul Muzeului Marinei Militare*, Constanța 2003, pp. 396-401.

Din amintirile mele, comuna se numea Palas și se compunea din satele Canara, Anadolchioi, Palas și cătunul Horoslar (azi satul Cocoș). Reședința comunei până în anul 1884 a fost la Anadolchioi. În urma unui incendiu care a distrus localul primăriei cu toată arhiva reședința s-a mutat în Canara, în urma stăruinței tatălui meu care era primar. În acest sat s-a construit un local de primărie care este și astăzi, deși reședința se mutase în Canara, comuna a continuat să-și păstreze veche denumire de Palas. Cu prilejul mutării reședinței la Canara, tatăl meu care era primar a avut mult de furcă cu locuitorii din satele Anadolchioi și Palas care se opuneau și susțineau ca reședința să rămână la Anadolchioi sau la Palas pentru că se afla în centrul comunei.... Tatăl meu a fost susținut și ajutat de către marele bărbat de stat de atunci, Mihail Kogălniceanu, care avea pe atunci moșia de la Ceșmea de lângă Anadolchioi.... De câte ori venea Kogălniceanu la Constanța trăgea la marele Hotel Carol care de abia se construise, îl chema pe tata la dânsul ca să stea de vorbă și să vorbească de ale moșiei pe terasa dinspre mare, unde lua cafeaua și făcea mare haz de tata, că îi vorbea mai mult în dialectul macedo-român și unde nu se înțelegeau o rupeau pe grecește. Spunea tata că Kogălniceanu vorbea limba greacă la perfecție, ba chiar și pe elina antică.

Mai spunea tata că Kogălniceanu îl simpatiza pe marele proprietar și fruntaș Ali Cadâr, tatăl colonelului Izet Ali Cadâr și că de câte ori se ducea Ali Cadâr la el, trebuia să meargă și tata care făcea pe tălmaciul. Odată cu cafeaua îi aducea turcului Ali și narghileaua și după cât am auzit de la unii tătari apropiați de Ali Cadâr, că Ali cam cu atât s-a ales de la conu Mihalache, cu cafeaua și narghileaua oferită cu atâta dărnicie la cel mai mare hotel din Dobrogea de pe atunci, pentru o bună fășie din moșia sa vândută boierului moldovean, care deși era un mare om de stat avea însă ca orișice muritor scăderile lui, fiind un mare afemeiat, plâcându-i moravurile turcești.

Am tot auzit pe timpuri, de la mai mulți înalți funcționari din Constanța, o anecdotă. Pe când venea des prin Constanța, i s-a prezentat la hotel o doamnă bine, ca să-i solicite postul de notar la o comună importantă, pare-mi-se chiar la Anadolchioi și care post l-a aprobat cu multă plăcere și ceva mai mult că i-a oferit doamnei ispititoare și inelul său, care se prezentase ca soție sau sora solicitatorului postului de notar și care nu era decât o renumită cocotă, prietena notarului, și care în schimbul postului și a inelului căpătat i-a dăruit boierului amator de moșii și o ... moșie, ca amintire de la tânăra și frumoasa presupusă soție sau sora notarului și cu ocazia unei inspecții sau în interes de serviciu s-a dus la primărie, pe a cărei rază se afla și conacul boierului Kogălniceanu, l-a văzut pe notar purtând pe degetul său inelul oferit doamnei și atunci, înțelegând lucrurile, l-a felicitat pe notar, spunându-i că tu te-ai ales cu postul de notar și inelul, iar eu cu o ... moșie.

În anul 1893 a început exploatarea carierelor de piatră din satul Canara care a servit la construcția portului Constanța, după inițiativa regelui Carol I. Construcția portului a fost încredințată și începută de o mare firmă franceză „Compania Hallier” cum o numeau ei, până în anul de mare secetă din țară 1899, când această societate a fost îndepărtată, fiind urmată de un mare proces care s-a judecat la București de un Tribunal de arbitri străini, în limba franceză. Din partea firmei a fost avocat marele bărbat de stat francez R. Poincare, fost președinte al Republicii Franceze, iar din partea țării noastre au plecat cei mai de seamă avocați ai țării, tot în limba franceză, și au câștigat procesul în favoarea țării noastre. Lucrarea a fost luată pentru continuarea lucrărilor de către Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor care a utilizat priceperea tinerilor noștri ingineri români, care au dus în scurt timp și la bun sfârșit toate lucrările portului Constanța, inclusiv silozurile portului, faima Constanței....

În anul 1894 s-a spart un mal al lacului Sutghiol, lângă moara de apă de la satul Mamaia, spărtură provocată de niște pescari străini cu scopul de a prinde mai mult pește care căuta să intre din mare în apă dulce, spre a realiza câștiguri mari, fără să se gândească la consecințe, la pagubele aduse în urma acestui fapt nesăbuit, ba mai bine-zis criminal, pentru că apa ghiolului a devenit sărată, amestecându-se cu apa din mare, fiindcă ghiolul scăzuse la nivelul mării. S-a pierdut în primul rând renumitul pește de Siutghiol. Atunci s-au pierdut racii cei mai frumoși din țară, mari și galbeni. Totodată s-au redus și grădinile de zarzavat care sunt numeroase în jurul lacului. Apă dulce era bună pentru cirezile de vite și turmele de oi ce se adăpau în lac, a celor cinci sate care se afla în jurul lacului Canara, Cogeaia, Mamaia, Palas și Anadolchioi....

Relațiunile familiei mele cu locuitorii băștinași aflați aci au fost din cele mai bune, încredere reciprocă, respect, cinste și morală. Uneltele agricole ca plug, baroase, juguri și altele, rămâneau pe loc la câmp, până la terminarea campaniei de lucru de primăvară, fără să se atingă cineva de ele și asta până la venirea coloniștilor din Cogea (Valea Neagră) care au stricat frumosul și cinstitul obicei al locului.

Despre întemeierea satului Canara știu de la mai mulți bătrâni turci și tătari, că a luat ființă în urma unui flagel de holeră, cam pe timpul războiului din Crimeea, acum 90-100 de ani. Holera a decimat un alt sat în apropierea Canarei.... O legendă despre lacul Sutghiol și insula Ovidiu am auzit-o de la mai mulți bătrâni tătari care povesteau că: Dumnezeu coborând pe pământ ca să vadă bunătața oamenilor a poposit într-o seară în sat, unde nu erau decât câteva case împrejurul unei movile, iar pe această movilă era o casă modestă, o colibă, și Dumnezeu a cerut găzduire peste noapte la un sătean. N-a fost primit de nimeni, spunându-i-se că nu aveau vaci cu lapte. La coliba de pe movilă, unde locuiau cei doi bătrâni modești a fost primit cu multă bunăvoință, însă bătrâna gazdă l-a rugat s-o ierte că vaca n-are lapte. Lucrul era într-adevăr așa, Dumnezeu a insistat și a îndemnat-o pe bătrâna gazdă să se ducă să mulgă vaca că va avea lapte. Într-adevăr vaca, ca prin minune, avea lapte atât de mult încât a început să curgă și bătrâna a umplut toate vasele ce le avea și laptele mai curgea mereu și a curs atât de mult încât a înecat satul de oamenii răi, rămânând numai casa bătrânei gazde milostive. De atunci se trage numele de Sutghiol, sau lacul de lapte pe turcește, iar insula ar fi locul unde se afla casa milostivei gazde.

Fiindcă veni vorba de Insula Ovidiu, ar fi locul să amintesc și să descriu cum a fost insula în anul 1890 când am venit eu cu mama în Canara din Macedonia. Insula Ovidiu are o suprafață de circa două hectare de teren arabil, afară de zona stufului din jurul ei. Era proprietatea turcului Chiose Memet din Constanța, și era împădurită cu stejari și ulmi. Unii din stejari erau bătrâni, vreo patru din ei pe la mijlocul insulei erau așa de groși că de abia puteau fi cuprinși de doi inși. Pădurea era deasă și virgină, nu văzuse secure până atunci și era foarte îngrijită, având și o mică căsuță din piatră, un fel de colibă pescărească făcută în mijloc, lângă stejarii cei bătrâni, unde se adăposteau uneori pescarii și unde își întindeau năvoadele la uscat. Pe atunci se prindea foarte mult pește în Sutghiol, care era arendat de către proprietarul Ioniță Dumitrescu din Palas, care avea la punctul numit Kerhana, magazie cimentată pe jos și niște cade mari unde săra peștele care prisosea.... La Kerhana era ca la târg, fiind peștele liber la vânzare de către atreprenor, care plătea o arendă globală anuală și unde statul nu se mai amesteca.

De la debarcaderul insulei și până la căsuță era o aleie străjuită de viță urcătoare de coarnă pe ambele părți și cu trandafiri roșii și albi pentru dulceață și cu hamei. Era o frumusețe de îndată ce puneai piciorul pe insulă credeai că te afli într-un parc bine îngrijit. Insula era vizitată des de ... constanțeni și mai cu seamă de turiști străini care venea la băi de mare, și mergeau prin Canara cu bărcile pescărești. Mai târziu, când au luat ființă băile de la Mamaia, veneau direct de la băi cu bărcile care se aflau acolo anume. În anul 1903 sau 1904 a fost vizitată și de regina Elisabeta, însoțită fiind de doamna de onoare și de o mică suită....

La malul lacului unde se află actuala cișmea era un izvor-fântână (turcește-cainac) lucrat frumos din piatră cioplită. Din această fântână țâșnea o apă limpede, bună de băut și abundentă, bine captată de unde se desprindea un mare canal zidit din piatră și cărămidă cu var, cu un diametru de circa 50-60 de centimetri, care mergea pe malul lacului Sutghiol până în Portul Constanța cu apa potabilă, de unde se alimentau vapoarele și orașul cu apă. Și azi se văd urmele bazinului și conductei pe malul lacului. Bazinul a fost folosit până în anul 1894....

În anul 1895 s-a deschis prima școală în Canara, chiar în casele noastre, fosta prăvălie.... Școala s-a deschis sub conducerea învățătorului Cristea Tunaru, care a ieșit la pensie în anul 1928. Pe seama lui au ieșit mai mulți intelectuali ingineri, avocați, ofițeri și învățători. A fost un bun apostol și îndrumător care se ocupa de aproape și cu râvnă de școală și elevii lui dragi. A decedat la Constanța în luna mai a anului 1942. Școala din Ovidiu cu elevii ei ar trebui să-i fie mult recunoscătoare și ar trebui ca în locul de cinste să i se așeze portretul lui venerabil, ca amintire, recunoștință și respect pentru actualele și viitoarele generații.

În urma ieșirii lui Tunaru la pensie, i-a urmat tânărul învățător Ion Nicolae din Pantelimon. (Și acesta) se ocupa de școală și de elevii lui, fiind secondat de către harnica lui soție Maria I. Nicolae, care era și dânsa învățătoare. Tot lui Ion Nicolae i se datorează plantarea grădinii școlii cu diferiți pomi fructiferi și construirea casei directorului școlii. Însă soarta a vrut ca nemiloasa moarte să ni-l răpească pe tânărul și inimosul nostru învățător Ion Nicolae în anul 1938....

În anul 1908 a luat ființă școala „Fröbeliană”, cum am zice noi azi, școala de copii mici (grădiniță) sub conducerea doamnei Eugenia Bruhner, mai târziu devenind doamna Eugenia Cristea Tunaru. Ca și neuitatul ei soț, doamna Eugenia Tunaru a condus această școală cu multă dragoste, sârguință și răbdare. La educația micilor noastre odrasle a fost ca a doua mamă sufletească. Ar trebui ca și doamnei să i se așeze portretul la școala de copii mici, fiind prima conducătoare a acestei școli, funcționând neîntrerupt până la ieșirea la pensie ca și soțul ei Tunaru.

În anul 1911 s-a construit biserica din inițiativa tatălui meu Petru Gheorghiu și a cetățenilor Ștefan Basarab, Petru Cojocar și alții. Primul preot a fost călugărul Ioanichie. În anul 1906 s-a construit localul de școală. Ca primar al comunei Palas cu reședința la Canara eram eu, iar tatăl meu Petru Gheorghiu era președinte al comitetului de construcție al școlii, prefect fiind Scarlat Varnav, care a dat concurs și ajutor bănesc la construirea primului local de școală din Canara. În anul 1922 s-a construit și a doua aripă (clasă) la școala din Canara, primar fiind Gheorghe Belcin.

La Canara dacă nu s-au putut face mari lucrări de îmbunătățiri edilitare, cauza a fost că majoritatea primarilor perindați la primăria noastră din Canara au fost străini de sat, neavând nicio legătură cu comuna. Aceasta a fost până în anul 1914 când s-au dat dobrogenilor drepturi politice, adică dreptul Dobrogei de a-și avea reprezentanții ei la Cameră și Senat. Până atunci primarii erau numiți de guvern după recomandarea prefectului. Consiliul Comunal se compunea din șapte membri din care cinci erau aleși de alegătorii comunei, prin viu grai și mai târziu cu buletine scrise de mâna unui știitor de carte la care eu nu lipseam mai niciodată fiindcă alegători pe atunci majoritatea era analfabeți, mai cu seamă tătarii, care aveau pe atunci majoritatea. Aceștia veneau la mine ca să le scriu buletinele, având încredere că nu le voi scrie altfel în buletine decât după dorința lor.... Ceilalți doi consilieri erau numiți, în frunte cu primarul care mai totdeauna era străin de localitate, neavând nicio legătură cu comuna ca: Costache Bou (moldovean pensionar), Gheorghe Panaitescu (moldovean), I. Pușcariu (pensionar militar), David Herman (neamț din Anadolchioi), Sava Tibacu (basarabean), Ștefan Fătu (Fălciu, pensionar militar), Săruleanu (profesor pensionar), Rușescu, Mișu Mihăilescu și alții. Toți cei de mai sus amintiți n-au făcut nimic pentru comună afară de Ștefan Fătu care a stăruit la facerea bisericii și școlii din Anadolchioi, cu toate că fondurile erau strânse și destinate bisericii din Canara. Primarul Fătu a fost un bun gospodar căruia i-am fost ca ajutor de primar. Eu eram delegat cu starea civilă (ofițer stării civile), cu corespondența și gospodăria la reședință în Canara, iar primarul la Anadolchioi....

Comuna Palas cu primarul Fătu, care fusese mai mulți ani polițaiul orașului Medgidia, era bine organizată, cu casier comunal special, cu secretari telefoniști la Canara și Anadolchioi, cu gardieni publici în fiecare sat, bine echipați și cu comandantul lor călare care inspecta des fiecare sat. Pe atunci nefiind jandarmi rurali, poliția o făcea primarul și notarul cu ceilalți funcționari comunalii. Primăria își avea mijloacele de transport, trăsură și căruță cu cai bine întreținuți, cu care se făceau deplasările în comună în interes de serviciu, fără să fie nevoiți să apeleze la locuitori, trăsura fiind la dispoziția funcționarilor comunalii, în special a casierului.

După încetarea regimului excepțional pentru Dobrogea, în 1914, comuna își alegea primar din sânul locuitorilor băștinași și numai atunci când comuna a avut primar localnic s-a făcut câte ceva pentru satul Canara. Petru Gheorghiu a făcut primăria, eu George P. Gheorghiu am făcut primul local de școală și fântâna dintre școală și primărie. Stanciu Frățilă a făcut trotuarele. Gheorghe Belcin a făcut a doua clasă la școală. Mihai Baltă a făcut casa directorului, Ștefan Cojocar a făcut abatorul comunal și Silivestru Marinescu a alergat prin judecată și a obținut prin justiție cariera comunală....

Dar meritul cel mai mare i se cuvine lui Nicolae Popescu care a fost notar, imediat după războiul din 1916-1918 și care având legături cu satul nostru, ... a obținut vatra satului de peste șosea,

de la moștenitorii Duca, expropiați, și s-au parcelat locurile de casă la locuitorii lipsiți de casă și mai cu seamă la însurăței. Tot dânsului i se datorește și islazul pentru care a umblat și l-a obținut prin justiție de la moștenitorii Movilă.... A lucrat cu cinste și demnitate și a ieșit la pensie în 1944. Și toate înfăptuirile ce s-au făcut în comuna noastră imediat după războiul din 1916-1918, s-au făcut din îndemnul și cu supravegherea domnului prim pretor al Plășii Constanța, George Alexandrescu, care a condus Plasa Constanța 26 de ani neîntrerupt, cu cinste și demnitate. Pentru satul Canara a avut întotdeauna o deosebită atenție și dragoste părintească, pentru care trebuie să avem recunoștință și respect.....

Am scăpat din vedere să amintesc și să descriu plecarea mea din Târnova, satul meu natal din Macedonia, impresiile de călătorie și sosire mea cu mama în Constanța-Canara în anul 1890.

Eu n-am învățat decât patru clase primare, primele două clase le-am făcut la școala română din Târnova de lângă Bitolia și când am trecut în clasa a III-a m-a luat de la școală un văr primar al tatălui meu, care era ca învățător și director la școala greacă din Târnova. Deși era român era filogrec și m-a luat cu de-a sila, pentru că mama mea se opunea, nu vroia să plec de la școala română, unde învățase și dânsa.... M-a așezat în prima bancă cu cei mai buni elevi, dintre care unii erau chiar veri și rude de ale mele, însă grecomanii. Unchiul Hristu Gravu, așa se numea învățătorul grec, vărul lui tata, m-a meditat toată vacanța în fiecare seară, pentru că locuiam în aceeași curte, ca să-i pot ajunge pe noii mei colegi de la școala greacă, de unde am ieșit ca premiant....

După terminarea anului școlar și examenul de absolvire la clasa a IV-a, eu și cu mama mea am plecat în luna august din Târnova ca să venim în țară, la tatăl meu, la Canara. Drumul de la Bitolia până la Salonic l-am făcut în trei zile și jumătate, călări cu cai cu samare..., fiindcă pe atunci nu exista încă cale ferată între Bitolia și Salonic. Aceasta s-a construit 2-3 ani mai târziu. Drumul de la Bitolia la Salonic se făcea cu caravane care făceau naveta acestui drum în trei zile și jumătate, cu trei popasuri. Primul și al treilea popas erau fără importanță, de aceea nici nu le mai țin minte, însă al doilea popas care se făcea la Vodena, la jumătatea drumului Bitolia-Salonic, m-a impresionat și mi-a rămas întipărit în mintea mea fragedă, fiind băiat de 15-16 ani. Și azi parcă văd frumosul peisaj din Vodena, supranumit raiul Macedoniei. Când ne-am apropiat de orașul Vodena, pe la Chendic, am parcurs un drum bine întreținut, cale de aproape două ore cu caii la pas, numai printre grădini cu pomi fructiferi, livezi de duzi și vii cu tot felul de struguri și fructe ca portocale, roidii, smochine, mere, pere, și mai cu seamă niște prune mari ca oul de găină, albe-galbene, dulci, zemoase și parfumate, numite prune de Bosnia. Pasagerii aveau voie să rupă de călare. Cum mergeam ne loveam cu capu de ele și aveam voie să mâncăm, dar fără să mai punem și în traistă. De altfel nici n-aveam nevoie să rupem, căci din fiecare grădină apăreau copii și femei cu coșurile pline cu tot soiul de fructe și struguri și cu un franc le luai cu coș cu tot. Aci se întindeau câmpuri întregi de duzi pitici cu frunză lată pentru creșterea viermilor de mătase, fiind foarte mult dezvoltată industria de mătase. Aveau și o fabrică de mătase. Aci sunt ape foarte multe, de unde vine numele de Vodena (voda în slavonește se numește apa).

Caravana care făcea naveta Bitolia-Salonic-Bitolia se compunea din 60-70 cai, având ca pasageri mulți negustori de toate naționalitățile și mai cu seamă evrei spanioli care acolo erau foarte mulți, mai ales în Salonic. Ei mergeau pentru mărfuri și comisioane la Salonic și Stambul. Mai erau în convoiul nostru și un episcop și doi călugări care mergeau la Sfântul Munte și la Patriarhia Constantinopolului. Erau ca pasageri și turci, cu cadânele lor, bucurându-ne de mai multă siguranță, fiindcă turcii erau înarmați până în dinți de frica răufăcătorilor.

Proprietarii caravanei erau doi arnăuți și șase români fărșiroți, care aveau fiecare câte 6-7 cai. Convoiul era astfel format încât să fie la adăpost și în siguranță. Mergea un albanez în fruntea caravanei, ca avantgardă, și al doilea la urmă ca ariergardă, iar pe flancuri mergeau cei 6 români fiecare în dreptul cailor lui, fiind toți înarmați până în dinți, la fel și din pasageri purtau arme, chiar și unul din evrei avea o armă, de care toți pasagerii râdeau și făceau haz, fiindcă era chiar tipul evreului cu pistrui și părul roșu, contrar evreilor spanioli care sunt oacheși și frumoși și mai cu seamă femeile lor spaniole. Ca să-l încerce pe jidan de cât curaj are, la primul popas au simulat proprietarii (chirigii) și cu pasageri, fără să afle jidanul, un simulacru de atac, ca din partea bandiților. Doi din chiragii s-au dus, fiind pe

înserat și descălecați, în pădure, de unde au început să coboare spre convoi trăgând focuri de armă, iar din convoi au început și ei să tragă în vânt, iar bietul jidan de frică a lăsat arma jos, fugind, ascunzându-se prin tufișuri departe, spre hazul tuturor pasagerilor. Pe tot drumul până la Salonic a fost obiectul glumelor și râsetelor. Evreul și-a dat pușca unui chirigiu, lipsindu-se de ea.

Mai erau atașați pe lângă caravană și doi suvari (jandarmi) pentru paza convoiului, care însoțeau caravana numai până la Vodena, până unde drumurile erau foarte accidentate și periculoase. Drumul trecea prin strămtori de munți și defileuri, unde mișunau bandiții care atacau călătorii. Fiecare pasager plătea pe lângă chiria calului și o suprataxă, ca asigurare, asta pentru plata suvariului. De la Vodena încolo erau câmpii cu sate dese până la Salonic, nefiind nevoie de jandarmi, care se înapoiau la Bitolia cu convoiul care venea dinspre Salonic spre Bitolia.

La Vodena, în oraș, am ajuns pe înserate, la apusul soarelui.... La intrarea în oraș, cam la 100-150 metri în dreapta drumului pe care mergeam ni s-a înfățișat o priveliște în toată splendoarea, o cădere de apă a unui râu cât Oltul nostru, o cascadă care cădea de la o înălțime de 30 de coți, după spusele chirigiilor și care se prăvălea la vale cu un zgomot asurzitor. Aci râul era foarte repede și înspumat din cauza căderii apei de la o așa înălțime. Râul trecea pe lângă oraș. L-am trecut peste un pod mare din piatră cioplită. Aci am tras la un mare han, cu o curte vastă, pietruită și cu mai multe cișmele și cu jghiaburi de piatră pentru adăpatul cailor. Hanul și curtea, fiind înconjurată cu clădiri jur împrejur, cu camere pentru pasageri și în fund cu grajduri și șoproane pentru cai de îți făcea impresia că te afli într-o cazarmă de cavalerie. Cum se înopta se închideau cele două porți mari de stejar, masive, înalte și solide, se aprindeau mai multe felinare în curte, care era păzită de doi arnauți și doi români înarmați. Curtea era mai întotdeauna plină cu pasageri, mai cu seamă vara când era timpul bun. Putea să adăpostească 200 cai și pasageri, spuneau hangii, care erau trei frați români crușeveni. Unul din ei a fost prin România mai mulți ani, tot ca hangiu, la un drum mare spre Turnu Severin, când se călătorea și la noi în țară cu cai, diligente și poștalioane, așa că hanul era bine organizat *a la România*, spunea hangiul spre mândria lor.... Fiind noi familia lui Petru de la Constanța cu care se cinstise și luând masa împreună, a căutat să ne menajeze cât de bine, servindu-ne cu ce avea mai bun, cu pește proaspăt de râu, păstrăv și cu ied fript la frigare și cu brânzeturi proaspete și cu diferite fructe. Noi fiind cam flămânzi și obosiți de un drum de o zi călare cu cai cu samare la pas, am mâncat cu mare poftă. După masă ne-a întrebat dacă vrem să ne pregătească merinde pentru drum, că de aci încolo nu prea să găseau de ale mâncării decât fructe și că popasul ce urmează și ultimul era condus de un albanez bragagiu și unde merge *a la turca*, cu bragă și halva. Așa că ne-a preparat pui fripți, friptură rece de ied, brânză și fructe cu care s-a prezentat dimineață la plecare, cu o plată foarte modestă 35 gruzi, 7 lei românești cu han cu tot și urându-ne calea bună și multe complimente lui Petru de la Mihai Crușuveanu. Noi mulțumindu-i, am pornit la drum.

Aci a fost înmormântat regele Filip, al cărui sarcofag s-a găsit la Vodena. Regiunea Vodenei este foarte fertilă în toate. De aci nu prea pleacă locuitori prin străinătăți, cum fac restul macedonenilor, care caută să-și agonisească traiul expatriindu-se. În această regiune însă, majoritatea sunt români mohamedani. Se zice că ar fi fost aduși din Moldova, din timpuri vechi, de un mare bei, care avea domenii întinse și avea nevoie de buni agricultori și au fost nevoiți să treacă la mahomedanism și au trecut sate întregi și cu preoții lor împreună. Îmi povestea acestea Asan, care zicea că nu știa turcește deoarece nu făcuse armata și în casă se vorbea numai limba română, cu un accent moldovenesc și dialect mai apropiat de cel moldovenesc decât de cel macedonean.... Și mai spunea că deși sunt turci, ei nu prea se duc la geamie și nici nu știu să se închine ca turci. În casă batrânele se închinău cu semnul crucii. Și mai spunea că batrânii păstrau în ladă și acum odăjdiiile bisericesti și că așteaptă eliberarea Macedoniei ca să treacă iar la creștinism (să se boteze). Într-adevăr, după războiul balcanic, fiind acum sub dominația Greciei, s-au botezat foarte mulți din ei. Acest Asan de la care dețin aceste detalii era din Nânta, fiind fugit de la 25 ani pentru că omorâse un turc sadea, nu de ai noștri, zicea el, căci a vrut să o ia pe sora sa de nevastă cu sila. Noi, zicea el, nu ne încuscrim cu turci, ci ne căsătorim numai între noi, românii. Noi preferăm să dăm fata sau băiatul la creștin român decât la turci. Asta era cu doi ani înainte de războiul balcanic. L-am avut ajutor de brutar la brutăria mea din Canara și îndată după eliberarea

Macedoniei a plecat acasă, de unde mi-a scris că a găsit totul bine și că acum se numește Andrei și nu Asan, probabil se botezase. În această regiune se cultivă numai ardei, pe care îl transformă în ardei pisat (boia de ardei), foarte bun și mult căutat în toată Turcia, chiar și în străinătate, unde se exportă cu vagoanele, fiind gustos, potrivit de iute și de un roșu natural.

După plecarea din Vodena, a doua zi pe la prânz, am ajuns în fine cu bine la Salonic, al doilea oraș port al Turciei după Constantinople, oraș comercial, pe atunci cu 150 mii locuitori, majoritatea evrei spanioli. Aici am stat două zile, până la plecarea unui vapor pachebot italian, care a acostat în toate porturile din Marea Egee și Marea Neagră până la Constanța. După câteva zile de drum am ajuns cu bine într-o duminică la Constanța, unde am debarcat istoviți și schimbați la față din cauza răului de mare de pe Marea Neagră, care a fost foarte agitată. Am luat singura trăsură care se afla în port și o căruță cu un cal pentru bagaje. Fiind dimineață, de abia răsărise soarele, am urcat în oraș și am tras la compatriotul nostru Ianache Duca (tatăl lui Lazăr Duca, comerciant din orașul Cernavodă), având adresa lui de la familia lui din Macedonia, căruia îi aduceam și ceva comisioane cu nelipsiții ciorapi macedonești de lână. Stătea pe strada Carol, exact unde se află actualmente Hotelul „Bristol”. Aci era o curte mare cu mai multe căsuțe scunde, turcești, din piatră și chirpici. Fiind sărbătoare l-am găsit pe Duca acasă, spre marea lui bucurie când ne-a văzut, primindu-ne bucuroși. Noi, nerăbdători, am vrut să plecăm imediat cu aceeași trăsură la Canara, Duca însă s-a opus, a plătit birjarului spunându-i ca să vină la ora unu după masă, căci a spus dânsul că vrea să meargă și dânsul cu noi la Canara ca să-i facă lui Petru (lui tata) surpriză, care habar n-avea de sosirea noastră, fiind buni prieteni încă din copilărie (colegi de școală). Imediat a tăiat o găină grasă din care a făcut un borș acru, ca să ne dreagă stomacul spunea el, după atâta rău de mare. Până se făcă masa gata ne-a dat o cameră unde ne-am spălat și curățat de atât chin după cinci zile cu un vapor mizerabil de marfă, având pe el și vite pentru Stambul. Aci ne-am făcut toaleta, am îmbrăcat enteriul cel nou pe care îl făcusem de Paște, de culoare vișiniu închis de un fel de mătase grosă, pelă cum o numeau în Macedonia și cu un brâu de mătase. Mi-a dat mama și o cămașă albă, cu guler tare, scrobbit și cu cravată de culoarea anterului și cu pantofii cei noi pe care îi cumpărasem din Salonic, de culoare maron. Eu, fiind unul la părinți, îi plăcea mamei să mă poarte bine și curat. Pe urmă mai vroia ca să mă aducă la tata bine îmbrăcat, ca să-i facă frumoasă și bună impresie, pentru că mă lăsase mic când a plecat în străinătate și acum îi veneam aproape flăcău de 16 ani, fiind frumos, voinic și bine dezvoltat. La fel și mama își luase cea mai bună rochie, fiind și duminică, și când ne-a văzut Duca ieșind din cameră așa gătiți, fiind un om foarte vesel și glumeț i-a spus mamei așa te vreau (țal Petru) să te duc la Petru ca mireasă și pe Georgiu ca un gambra (ginerică) spre marele haz al celorlalți compatrioți care veniseră acolo și așteptau să ne vadă și să întrebe de ai lor de acasă, având și pentru ei comisioane de la familiile lor, căci erau burlaci.

După masă cu minunatul borș românesc, ne-am refăcut și imediat am plecat la Canara, fiind însoțiți de Duca și când am ajuns la Canara am tras în fața prăvăliei. Fiind duminică erau toți acasă și prăvălia plină de prieteni și clienți. Când au văzut trăsura au ieșit mulți curioși să vadă cine a venit cu birja la Canara, căci atunci trăsurile de piață erau rare la Constanța și nu venea decât cu câte o persoană mai simandicoasă. A ieșit și tata, eu fiind primul care sărisem din trăsură, s-a repezit la mine luându-mă în brațe, sărutându-mă și plângând, neputând să vorbească de bucurie și emoție, iar Duca de colo, spre hazul tuturor striga: „Ei, Petrule, mai lasă pe feciorătu și vino de îți „base” (sărută) și nevasta”. Toată lumea care se afla de față a venit să ne ureze bine ați venit. ...

În seara aceea a fost un simbrion (petrecere), chef mare, chemând tata pe toți prietenii și negustorii din Canara: Anastase Iani, Anton Nistoride, Velula Islam, negustor băcan, Raino Alhanasof și pe Ivan Iason cu soția sa ca să aibă și mama o sindrofie. Ea fiind grecoaică se înțelegeau cu mama care știa grecește. Soția lui Iason era mama lui Teodorache Constanțeanul, fost comisar la Constanța, femeie bine și bună gospodină, cu care mama era în vizită.

Tata era primar, iar notar era tânărul Cristache Georgescu cavalier (flăcău), care după venirea noastră s-a căsătorit cu fata lui moș Stanciu Albu din Carol I, pe care l-am cununat noi. După căsătorie s-a preoțit, având parohia în Medgidia, unde a slujit până la bătrânețe și unde a murit acum vreo câțiva ani.

La masă, notarul Cristache și cu Anton Nistoride, fiind cavaleri și cei mai tineri dintre meseni, s-au așezat lângă mine, asaltându-mă cu tot felul de întrebări și cum am venit călare atâtea zile și cum a fost cu vaporul, eu răspunzându-le românește și grecește. Dar eu vorbeam binișor românește fiindcă învășasem și la școala română din Târnova Macedonia. În față, alături de tata se așezaseră Raino și cu Duca și toate privirile erau spre mine, ziceau că semăn foarte mult cu tata, dar tot ce mă jena pe mine era anteriorul, care unii îl găseau bun și practic și că îmi stă bine, ziceau ei, poate din complezență. A doua zi era un pelerinaj la prăvălia noastră, ai noștri fiind burlaci, acolo își aveau și locuința, s-a cărat tot satul, femeile ca să vadă pe cocoana lui domnul Petru, ... că tare este frumoasă și bine îmbrăcată ca la oraș.

Dar era mai rău de mine că veneau băieții și fetele curioși să mă vadă pe mine cu pitorescul meu port, cu anterior și cu fes pe cap. Îi auzeam cum vorbeau între ei, parcă ar fi un turc cu fes pe cap. Frumos băiat spuneau fetele, dar îl strică anteriorul, eu simțindu-mă foarte jenat.

A doua zi am plecat cu părinții la Constanța ca să-mi cumpere haine (franțuzești) cum le ziceam în Macedonia (franghica). La Constanța, am tras la hanul „Tulcea” exact unde este actualmente drogheria „Papaianus”, unde s-a întâlnit tata cu bunul său prieten Nicolache Sari. Parămi-se că era chiar patronul localului, fiind un fruntaș negustor în Constanța, căruia ne-a prezentat tata. Kir Nicolache nea urat în grecește bun venit, bucurându-se și sărutându-mă pe frunte, iar eu sărutându-i mâna. Tata l-a rugat să ne îndrepteze la un bun magazin de haine gata, unde putem găsi un costum bun. Dumnealui fiind mai cunoscător s-a oferit să meargă cu noi. Ne-am dus la Bercovici, cel mai mare și bine asortat pe atunci magazin din Constanța, de unde am ales un frumos și bun costum deschis, gri și care mă prindea de minune (cum spunea evreul). Totodată am luat și o pălărie tot de culoarea costumului și o cingătoare gumată, elastică, cu cataramă de culan, așa cum era moda pe atunci și așa gătit am pornit în oraș. De acum nu mă mai jenam, fiind îmbrăcat și eu ca toată lumea.

De aci Kir Nicolache ne-a invitat acasă la domnia lui, unde ne-a prezentat doamenii Sari și copiilor care ne-au primit cu bucurie și mai cu seamă că au putut să se înțeleagă cu mama mea care știa și grecește, bucurându-se și mama că și-a făcut o prietenă cu care putea să se înțeleagă. La fel și eu m-am înțeles cu copiii lor foarte bine, pe românește. Unde nu ne înțelegeam o rupeam pe grecește, mai cu seamă cu cel mai mare, Cociu, care era aproape de o seamă cu mine. Ne-au reținut și la masă și de atunci am rămas buni prieteni cu familia Sari care a fost prima cunoștință în Constanța. Vara veneau și dumnealor la noi la Canara și mai cu seamă când aveau de spălat lână și țoale la apa dulce din ghiol, unde noi copiii ne bălăceam, sau călăream prin sat și câmpii. Eu îi învățam la călărie și dâșii mă învățau la înot. Eu până în Canara nu văzusem mare sau lac ca să mă scald și să înot. Fiind nou venit vorbeam mai mult în dialect și de aceea îmi spunea Cociu ca să vorbim numai românește ca să învăț bine limba țării. Nu mi-a fost greu deloc, fiind limba maternă. De atunci am rămas buni prieteni, până azi, la bătrânețe, cu Cociu Sari sau Constantin N. Sari, proprietarul, fondatorul și directorul vechiului ziar dobrogean „Dobrogea Jună”.

Nicolache Sari trebuie să fi fost om cu mai multă carte pe timpul acela și bun contabil, pentru că îmi aduc aminte bine că tatăl meu și cu frații lui, Lazăr și Tache, erau tovarăși încă de la venirea lor în țară, ca pe timpurile vechi, cu încredere frățescă reciprocă și cu viața patriarhală, fără multe socoteli și inventare.... Acum erau mari și vechi socoteli, trebuiau să caute și să apeleze la un cunoscător și om cu experiență și bun contabil. Omul acela nu putea fi altul decât vechiul lor prieten în care aveau toți trei frații încredere. Era Nicolachi Sari. Așa că m-am dus chiar eu personal cu trăsura la Kir Nicolachi ca să-l rog din partea tatălui meu și a unchilor mei Lazăr și Tache, ca să poftească la Canara pentru a le aranja socotelile. A primit invitația cu toată bunăvoința și a mers cu mine la Canara, unde s-a apucat de lucru, trebuind să stea vreo trei zile până să le dea de capăt socotelilor fraților Gheorghiu, care până atunci, în anul 1902, nu făcuseră niciodată niciun fel de socoteală între ei. De aceea Nicolachi Sari a trebuit să-și bată mult capul până a limpezit toate socotelile și despărțindu-i cu bine, spre mulțumirea tuturor, procedând cu o egală imparțialitate pentru fiecare dintre frați. Cea mai grea parte a fost la împărțirea vitelor și inventarul agricol și pentru care Sari și-a dat părerea că trebuie să mai aducă și pe un agricultor, cunoscător de ale plugăriei, ca arbitru. Au adus de comun acord pe marele proprietar

Ioniță Dumitrescu din Palas, care împreună cu Sari au împăcat capra și varza, urmând după aceasta un mare ziafet.

Aristotel Ioanidi, tatăl cunoscutului industriaș Anton Ioanidi, fiind tovarăș cu Anton Nesdoridi din Canara, tot la serviciile și arbitrajul lui Sari au apelat, fiind adus la Canara, despărțindu-i și pe ei cu bine spre mulțumirea și satisfacția ambelor părți. Pe mine tot Kir Nicoalache m-a învățat și mi-a explicat cum trebuie să țin registrele după ce am rămas cu tata în afacerile noastre. Negustorii din Constanța și tovarășii, când se ivea câte o neînțelegere între ei, apelau la arbitrajul lui Sari. Așadar, prima noastră cunoștință în Constanța a fost familia Sari, nefiind pe atunci nicio macedoneancă în Constanța, macedonenii fiind toți burlaci. După noi, la puțin timp, a venit și Maria, soția lui moș Mihali Pelicuda, care erau părinții cunoscutului și simpaticului comisar din Constanța Iancu Mihăilescu (Pelicuda). Moș Mihali a fost ca translator la tribunalul din Constanța, cunoscând limbile orientale: greaca, bulgara, albaneza și turca. Traducea și transmitea mai mult în dialectul lui, spre hazul președintelui, care îl simpatiza și înțelegând dialectul macedo-român, probabil învățat tot de la moș Mihali, care până la ieșirea lui la pensie n-a vrut să-și bată capul să învețe corect limba țării, spunându-ne că n-au decât să învețe și românii de aci dialectul nostru. Cu familia Pelicuda am fost buni prieteni. Veneau și ei la noi la Canara, spre marea mea bucurie. Mama de câte ori venea teta (tușea) Maria la noi, trebuia să-i facă și s-o aștepte cu tradiționala pită (plăcintă) din verdețuri ca spanac, dovleac și brânză și dacă era iarnă mai făcea și de prași (praz), preferata plăcintă a macedonenilor. Când venea familia Sari știu că aveam din gros dulciuri ca baclavaua și halvaua turcească, untul fiind pe atunci din belșug încât și argașilor le gătea mâncărurile cu unt.

La Canara aveam familia negustorului Anastase Iani, venit la Canara odată cu tata, mama având-o pe soția lui ca pe o soră, fiind amândouă străine, venită și dânsa de curând. La Anadolchioi era familia lui Costi Vasiliu proprietar negustor frunțaș, tatăl lui Iani C. Vasiliu, Vasile C. Vasiliu și Hristu Ciaciu, proprietar gospodar. Tot aici erau Toma Mihalidi cu fiul său Dimitrie și turcul Elias Rașit, proprietar și frunțașul turcilor. Toți buni prieteni cu tata, căruia îi dădeau concurs la alegeri. Pe când Anadolchioiul ținea de comuna Palas cu reședința la Canara se alegeau mai întotdeauna consilieri comunali, tata ca primar, iar Ciaciu și Elias consilieri.

La Palas aveam pe marele proprietar Ioniță Dumitrescu. Era bun prieten cu tata și mama, fiind în vizită cu doamna Dumitrescu. Când m-am căsătorit, în 1899, mi-au fost nași, cununându-mă. Ne-a botezat și copiii, azi fiind doamna lui Ion Theodorescu Valahu, avocat și decanul Baroului Tribunalului Constanța.

În Canara mai erau ca mari proprietari Raino Athanasof și Nasip Ali Tuluș. Primul era mare econom de vite, având multe turme de oi, cu miile, și o herghelie de peste o sută de iepe pentru reproducție. Erau iepe dobrogene și armăsari de rasă arabă. Armanul (aria) lui era cam de trei ori mai mare ca armanele obișnuite, înprejmuite cu zid de piatră din blocuri cioplite, având pe ele figuri în relief și inscripții latinești și elene, probabil de la vreo cetate antică din apropiere și care mai târziu au fost ridicate și duse nu știu unde. După ce descărcau mai multe care de păioare se dădea drumul hergheliei slobodă în arman și era condusă (mănată) de un herghelegiu turc cu cialma la cap, un bărbat tânăr, cu o voce sonoră de surugiu, foarte îndemânatic, ca un dresor de cai, fiind ajutat de armăsarul arab, care nu intra niciodată în rând, nu se amesteca cu iepele, ci mergea și fugea pe de alături afară din rând și cum vedea că o iapă sau noaten ieșea din rând se repezea la el cu urechile ciulite, mușcându-i până ce îi silea să intre în rând. După ce patele erau gata, herghelia era trecută la al doilea arman, de alături, până ce întorceau patele și așa se proceda, iar până la amiază ambele armane erau bătute și herghelia pleca la pășune ca să se întoarcă a doua zi de cu noapte. Până în seară erau vânturate și puse în magazie cerealele. Îți era mai dragul de cum lucrau acești specialiști armangii, că scoteau la ambele armane aproape cât scotea o mașină cu batoză cu aburi, care erau foarte rare pe atunci în Dobrogea.

Mă împrietenisem cu singurul fiu al lui Raino care era licean la Sfântul Sava din București, în Constanța nefiind pe atunci liceu. Dar și cu Athanase, băiat bun și frumos de seama mea și care venise în vacanță și stăteam la zidul armanului care se afla la spatele casei noastre și priveam cu câtă îndemânare era dresată herghelia ca la circ, admirând splendidul armăsar arab sur și cu stea în frunte.

Athanase m-a invitat să intru în arman, dacă am plăcere, să mânăm noi herghelia până ce Amet fumează o țigară. Bucuros am și sărit în arman și luând câte un bici de la căruțași am început să-l imităm pe Amet, dar nu știu cum s-a făcut că am încurcat ițele, că unul din noi a atins pe armăsar cu biciul. Armăsarul înfuriindu-se s-a întors la noi cu urechile ciulite și cu dinții rânjind, vrând să ne atace, însă Amet cu o prezență de spirit și cu biciul lui cel lung și cu vocea lui sonoră, a intervenit fulgerător oprind pe armăsarul care putea să ne facă rău. Bietul Amet a încremenit, căci acest armăsar, spunea Amet, a mai mușcat și călcat în picioare doi argați, iar unul din ei nici azi nu-i zdravăn. Mai spunea Amet că a omorât și doi lupi care veniseră să răpească mânjii noaptea, la pășune pe câmp. Așa că de atunci fugeam de Aslan, așa se numea armăsarul, care ne purta sâmbetele că de câte ori ne vedea apropiindu-ne de arman ciulea urechile la noi și numai de frica lui Amet știa, dar și el era foarte precaut.

Athanase Rainof e ieșit un bun avocat, a fost și decanul Baroului Tribunalului din Constanța și consilier comunal și județean liberal. A murit în războiul din 1916-1918 cu gradul de căpitan în rezervă al Regimentul 9 Călărași. Mai era și Nasip Ali Tuluș, mare proprietar, având și el oi multe și herghelie mai mică ca a lui Raino, însă mai de soi, pur sânge. Avea și mai multe cămile pentru plug dar le-a vândut pentru că speriau caii oamenilor fugind, întâmplându-se multe accidente. Armanul însă îl făcea cel obicinuit, cu pietroaie, tăvăluc și cu sanie cu cremene pentru tocat paiele. În urma lor n-a rămas mai nimic, moșiile lor fiind vândute de moștenitori.

La fel și ai noștri, adică tata și cu unchiul mei Lazăr și Tache, care erau împreună, aveau și ei turme de oi și o cireadă de vaci pentru prăsilă și care nu le mulgea decât numai atât cât avea nevoie casa de lapte, restul îl suga vițeei care se făcea voinici și în fiecare an scoteau și vindeau câte 4-5 perechi de boi și tot atâți boi bătrâni de la plug, pe care îi înlocuiau cu alții tineri. Pe atunci plugul mergea numai cu boi, caii îi întrebuița numai la arman și căruță. Mai târziu nemți din Dobrogea au introdus obiceiul de a se ara și cu cai. Acum s-a generalizat sistemul cu cai, făcându-se treaba mai rapid. Ai mei pe lângă oi și vaci mai aveau și o duzină de cai pentru arman și căruță și câteva iepe pentru prăsilă pe care le cumpăraseră de la Nasip Ali, din reumita herghelie, împreună cu un armăsar splendid de trei ani. Pe mine nimic nu m-a bucurat de ce am văzut, cât m-a frapat acel frumos armăsar arab, care spunea unchiul meu mai mic Tache, că l-au cumpărat pentru mine, ca să-l am să fac armata la călăraș cu schimbul. Eu l-am și luat în primire, îngrijindu-l bine și dresându-l la călărie, fiind nedespărțit de el. La Constanța nu mergeam decât călare pe el. Mă duceam și la vânătoare cu ogarii călare pe armăsar.... N-am dat voie niciodată să fie înhămat, îl păstram numai pentru prăsilă și pentru călărie că ziceam că vreau să am un cal frumos cu care să fac armata.

Dar spre marea mea mâhnire, în anul 1898, când am intrat în armată ca călăraș cu schimbul, a fost respins de comisie acest frumos armăsar, în primul rând fiind armăsar și c-a trecut de etate, având 12 ani. Au trebuit depuși la regiment 600 lei, costul unui cal, cum era pe atunci, pe care îi aduceau din Ungaria, pentru călărași cu schimbul. Prin tragere la sorți și spre norocul meu a căzut la sorț un cal tânăr de trei ani sur și frumos ca și armăsarul meu. Spre marea mea bucurie și satisfacție l-am primit în toamna anului 1897, l-am îngrijit bine până în primăvara anului 1898 când m-am prezentat cu el la regiment, la concentrare, ca recrut, pentru instrucția mea și a calului. Calul era așa de bine îngrijit și echipat, cu un harnașament nou și bine întreținut, și eu la fel, fiind bine și curat echipat reglementar, că am fost scos de către colonel ca model în fața regimentului, pentru că camarazii veniseră cu cai slabi și prost îngrijiți și roși de ham, muncind cu ei la plug și căruță. Tot așa și ei echipați nereglementar, cu uniforma făcută de demie de casă, cu culori neregulamentare, la fel și cu cizmele, deși era toți fii de gospodari, însă majoritatea bulgari din județul Tulcea, care făceau armata tot la Regimentul 9 Călărași, Constanța.

De atunci comandantul Escadronului al II-lea teritorial la care eram și eu, căpitanul Dăscălescu, care mă luase la ochi de bine, mă învoia în fiecare sâmbătă seara ca să vin acasă, înapoiindu-mă luni dimineață la regiment, la apel. Așa că am făcut o armată cu mare dragoste și fiind deja logodit cu Vasilichia Sterie Altiparmac din Popești, Râmnicu Sărat. După desconcentrare am făcut nunta, la 15 august 1899, eliberându-mă în toamna anului 1902, când aveam deja doi copii. După eliberare am fost

ales consilier comunal, primar fiind Ștefan Fătu.

În anul 1908, a luat ființă legea monopolului cârciumelor comunale și au rămas, după noua lege a cârciumelor, din opt câte erau la Canara pe atunci numai una, pe care am luat-o eu la licitația de la comună, pe trei ani, cu o arendă anuală de 3200 de lei. Astfel, devenind cârciumar comunal a trebuit să demisionez din demnitatea de primar.

În anul 1913 am fost mobilizat în Războiul balcanic, așisderea și în anii 1916-1918, am făcut războiul pentru întregirea neamului. După război, am căsătorit pe prima noastră fiică, Mița, cu Iani C. Vasiliu, proprietar și comerciant în Anadolchioi și până în anul 1939 am terminat cu căsătoriile celor șase copii ai noștri, eu fiind la etatea de 65 de ani, iar soția având 56 de ani. Azi, la etatea de 71 de ani și soția la 62 de ani, aveam 12 nepoți și un strănepot, toți buni, voinici și frumoși, cu care ne bucurăm și ne mândrim. Noi bucurându-ne de o deplină sănătate, având mulțumirea sufletească că toți copiii, nurorile și ginerii sunt buni, că ne respectă....

Până trăia tata, acesta își avea locul de cinste în capul mesei. La zilele mari de sărbători ca Sfântul Petru, ziua tatei, Anul Nou, Crăciun, Paștele și alte zile mari și de ocazie, după ce se așeza tata la masă ne duceam, eu și cu soția, îi uram la mulți ani, sărutându-i mâna, așezându-ne apoi la masă. Urmau apoi copiii noștri, la rândul lor imitându-ne, sărutând mâna lui Papu (bunicul) și nouă și altor mai mari din rude dacă se aflau la masă. Obiceiul se respectă și azi, eu luând de acum locul tatălui meu, dorind ca și copiii și nepoții noștri să păstreze aceste frumoase și morale datine. De aceia dorim bunilor noștri copii și nepoți, rude și prieteni, ca să se bucure ca și noi de copiii lor și de nepoți, cum ne bucurăm noi azi, aceasta fiind cea mai fericită și bună mulțumire sufletească la bătrâneți....

Ajungând la ultimele rânduri de mai sus mi-a alunecat gândul la cazul unor foști negustori frunțași din Constanța, foști și consilieri comunali și decorați chiar, ca Mihalache Cotta, Gheorghe Mamura și industriașul Gruber, cel cu fabrica de bere, care azi, la bătrânețe, după ce au pierdut averile, au rămas singuri, neavând nici copii de la care puteau să aibe un sprijin. Au ajuns într-o neagră mizerie, fiind siliți să apeleze și să ceară azil pe la prieteni și să fie nevoiți să întindă mâna ca să poată trăi din mila altora...”.

Deși am intervenit asupra acestor rânduri pentru a le oferi o anumită cursivitate și logică, frumoasa poveste și-a păstrat farmecul ei original. Această istorie de familie ne prezintă o pagină din impresionanta istorie dobrogeană. Este imaginea unei dinastii de primari ai localității Ovidiu care și-au lăsat amprenta asupra acestei localități dobrogene, care astăzi este un adevărat oraș. Dobândirea Dobrogei în urma Congresului de la Berlin a reprezentat nu numai recunoașterea independenței României, ci și un nou început în istoria poporului nostru. Facilitățile oferite de autoritățile române i-au determinat pe unii dintre românii din Balcani să se stabilească pentru totdeauna în România. Oameni credincioși, cu principii morale creștine solide, macedonenii s-au stabilit cu încredere în Dobrogea, iar după anul 1914 și în Cadrilater. Fără drepturi și fără putința de a-și păstra limba și credința prin biserică și școală, mulți aromâni din Balcani și-au găsit un nou început al vieții în teritoriile românești. Urmașii acestora trăiesc și astăzi în localitățile dobrogene.

George P. Gheorghiu, s-a născut în anul 1874, în comuna Târnova-Bitolia (Macedonia) și a reușit să-și scrie memoriile în aprilie 1945. A murit în iunie 1945, fiind înmormântat în cimitirul orașului Ovidiu. Manuscrisul împreună cu datele biografice ale autorului le-am primit din partea doamnei Viorica Anghel, una dintre nepoate, care îl pomenește și astăzi pe fostul primar al orașului Ovidiu.

BIBLIOGRAPHY

Ciachir, Nicolae, „Contribuții la istoria Dobrogei”, extras din *Revista Arhivelor*, anul V, nr. 1, 1962, București, pp. 168-175.

Ilinoiu, G., „Culte din Dobrogea”, în *Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească, 1878-1928*, Edit. Cultura Națională, București, 1928, pp. 612-630.

Popov, Jeko, „Le problème de Dobrudza dans les rapports politiques entre la Bulgarie et la Roumanie (1879-1902)”, în *Bulgarian Historical Review*, nr. 4, Sofia, 1994, pp. 21-33.

Ungureanu, George, *Problema Cadrilaterului în contextul relațiilor româno-bulgare (1919-1940)*, teză de doctorat, București, 2008.

Ursu, Nicolin, „Divergențele germano-bulgare în chestiunea regimului de ocupație în Dobrogea (1916-1918)”, în *Anuarul Muzeului Marinei Militare*, Constanța 2003, pp. 396-401.

Vasilescu, Gheorghe, „Mitropolitul primat Calinic Miclescu și recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române”, în *Autocefalia libertate și demnitate*, Edit. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2010, pp. 336-353.